

БІОТОПИ, СХОВИЩА ТА ЖИВЛЕННЯ КУНИЦІ ЛІСОВОЇ (*MARTES MARTES* L.) НА РОЗТОЧЧІ (ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ)

С. Стельмах

*Яворівський національний природний парк
вул. Зелена, 23, смт Івано-Франкове,
Яворівський р-н, Львівська обл. 81070, Україна
e-mail: stelism@meta.ua*

Представлена характеристика основних біотопів, сховищ і об'єктів живлення куниці лісової в регіоні Розточчя. Встановлено, що найкращими біотопами для особин виду є старі широколистяні та змішані насадження зі значною кількістю вітровалу, оскільки вони характеризуються найкращими захисними і кормовими умовами в найкритичніший для звіра період року – зиму. Більшість сховищ куниці виявлено в лісах старшого віку. Узимку і навесні у живленні виду переважають корми тваринного походження. В літній і осінній сезони року звір надає перевагу рослинним кормам.

Ключові слова: біотопи, живлення, куниця лісова, лісові насадження, сховища.

Куниця лісова – типовий представник фауни України, який є фоновим видом лісових екосистем Полісся, Карпат і Лісостепу. Упродовж останнього десятиліття чисельність куниці лісової в Україні суттєво зросла, розширився ареал виду в південному напрямку – звір почав заселяти ліси степової зони [14, 19]. Враховуючи те, що куниця лісова є цінним мисливським видом, ресурси якого експлуатуються, виникає потреба у поглибленому вивченні його екології, а саме таких аспектів як біотопи, сховища і живлення. Лише на основі знань особливостей екології виду в кожному природному регіоні можна розробляти заходи щодо охорони та раціонального використання його ресурсів.

Вивченню екології куниці лісової присвячена низка публікацій [4, 5, 8–11, 13, 17]. Зведені матеріали по цьому виду в межах території колишнього СРСР містяться в монографіях: «Лесная куница» [6] і «Соболь, куницы, харза» [16]. Щодо України, то матеріали з цього питання розглядаються у працях В.І. Абеленцева і Н.А. Полушиної [1, 2, 12]. Однак, незважаючи на це, в екології даного виду залишається ще достатньо невивчених питань. Є регіони, де особливості життя куниці взагалі не вивчали. Особливо актуальними на сьогодні є дослідження якості лісових насаджень як оселищ куниці лісової, залежно від видового складу, віку, наявності сховищ, а також основних кормів, що забезпечують повноцінне існування й екологічно-оптимальну чисельність виду на одиницю площі лісових угідь. Отож, вивчення екологічних особливостей цього мисливського звіра на регіональному рівні дасть змогу визначити його ресурсний потенціал для кожного конкретного лісового угіддя, що становить практичний інтерес для мисливського господарства.

Матеріали та методи

Дослідженнями охоплено відносно невеликий регіон України – Розточчя, який характеризується значною лісистою (близько 50%) та великим розмаїттям ландшафтів і типів лісу. Згідно з геоботанічним районуванням України, природний регіон Розточчя належить до Європейської широколистяної області Центральноєвропейської провінції Балтійської підпровінції [13]. Представлений він широколистяними, хвойними та змішаними лісами. Основними лісоутворюючими породами тут є сосна звичайна (*Pinus silvestris*), бук лісовий

(*Fagus silvatica*), дуб звичайний (*Quercus robur*); місцями клен-явір (*Acer pseudoplatanus*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), береза бородавчаста (*Betula verrucosa*), осика (*Populus tremula*), ялина звичайна (*Picea abies*).

Матеріали щодо життя куниці лісової зібрано за досить тривалий період (1998–2011 рр.) в українській частині природного регіону Розточчя. Дослідженнями охоплено лісові масиви Старицького і Магерівського військових лісгоспів, Страдчівського навчально-виробничого лісокомбінату, державного підприємства «Рава-Руський лісгосп», природного заповідника «Розточчя» та Яворівського національного природного парку. При цьому обстежено всі типи і вікові групи лісів, що наявні в регіоні. Загалом пройдено маршрутами та за слідами куниць понад 500 км. Якість кожного окремого біотопу визначали за кількістю слідів куниці на одиницю відрізка пройденого маршруту [3, 15, 21]. Сховища виявляли шляхом вистежування куниць за слідами на снігу [3, 22], а також за допомогою мисливського пса-лайки. Важливим завданням було вивчення спектра живлення лісової куниці та його зміни по сезонах року – весна, літо, осінь, зима. Дослідження трофічних зв'язків особин проводили шляхом збору екскрементів і залишків жертв. Також досліджували вміст шлунків тушок куниць, отриманих від мисливців. Загалом за весь період досліджень зібрано 357 зразків; із них екскрементів – 311; залишків жертв – 34; шлунків – 12. Склад раціону куниць розраховували як відношення частоти трапляння одного виду корму до загальної кількості зразків у відсотках. У зв'язку зі складністю визначення більшості жертв до виду визначали належність їх до певної систематичної групи.

Результати і їхнє обговорення

Біотопи. Куниця лісова у своїй життєдіяльності використовує цілий комплекс лісових біотопів, які характеризуються різними за якістю захисними і кормовими умовами. У регіоні Розточчя сліди перебування особин виду трапляються майже в усіх типах і вікових групах лісу. Однак у більшості звірі тримаються ділянок пристигаючого, стиглого і перестійного листяного та змішаного лісу – основні лісоутворюючі породи: дуб, бук, сосна. Досить хорошими біотопами для особин виду є середньовікові насадження за участю осики і ялини звичайної. Рідше вона трапляється в монокультурах сосни, дуже рідко заходить у віддалені від суцільних лісових масивів невеликі за площею молоді ліси, значна частина яких утворилася на закинутих сільськогосподарських землях, а також на тактичних полях Яворівського військового полігону. Куниця лісова майже не реєструється у невеликих за площею лісах, поблизу населених пунктів (сіл, хуторів, присадибних ділянок), які регулярно відвідує куниця кам'яна (*Martes foina*) [18]. Оптимальними стаціями для куниці лісової є масиви лісу зі значним відсотком старих насаджень та з переважанням широколистяних порід дерев, тут відзначається найвища щільність виду. Як показали дослідження, істотне значення для куниці має ступінь захарченості лісу. Так, на ділянках середньовікових, пристигаючих, стigliх і перестійних лісів зі значною кількістю вітровалу сліди куниць трапляються у 3–4 рази частіше, ніж на тих, де вітровал відсутній або його є незначна кількість. У багатих на вітровал біотопах є вдосталь придатних сховищ, а у зимовий період тут спостерігається концентрація дрібних гризунів – основного корму куниці лісової. У зимовий сезон простежується періодичність відвідування різних за віком і ступенем захарченості ділянок лісу. На початку зими, у більшості, куниці тримаються біотопів із кращими захисними умовами. Це ліси старшого віку з переважанням листяних порід і значною кількістю вітровалу. В лісових урочищах, де немає достатньої кількості насаджень старшого віку, а є середньовікові та навіть молоді насадження за участю осики і ялини, куниці досить успішно використовують їх як основні стації. Тобто осика і ялина значно покращують екологічні умови для виду в середньовікових насадженнях. У другій половині

зими, через виснаження кормової бази в основних стаціях, куниці змушені переміщуватися більше. Їхні сліди дедалі частіше трапляються в насадженнях із гіршими захисними умовами. Максимум активності особин виду відзначається наприкінці зими і на початку весни. У цей період куниці використовують практично весь спектр лісових біотопів, на їхні сліди можна натрапити в усіх типах і вікових групах лісів, навіть на заростаючих зрубках. Проте слід відзначити, що в окремі роки через неврожай основних кормів ці звірі бувають досить активними і на початку зимового сезону – сліди їхнього перебування знаходять у різноманітних за віком і структурою лісових насадженнях. Недостатня кількість кормів або їх недоступність змушує куницю відвідувати біотопи з низькими захисними властивостями. Досить часто такі біотопи заселяють молоді особини, які не мають індивідуальної території. Це характерно для переушільнених мікропопуляцій.

На основі аналізу проведених польових досліджень нами зроблено спробу поділити лісові насадження як оселища куниці лісової за якістю на V класів бонітету (табл. 1). П'ятибальна бонітувальна шкала прийнята для оцінки продуктивності лісових мисливських угідь [7]. До I класу бонітету належать кращі біотопи, до II – хороші, до III – середні, до IV – погані. До V класу віднесено біотопи, мало властиві даному виду. За основу взято вік і склад насаджень. Також враховано наявність вітровалу у старих насадженнях. Якість того чи іншого біотопу визначали за екологічними умовами найбільш критичного для виду сезону року – зимового. Такі елементи, як підлісок, ягідники, плодово-ягідні дерева і кущі, важливі для куниці у теплий період року, не враховувались.

Таким чином, даний поділ на класи бонітету ділянок лісу дає змогу визначити ємність угідь для лісової куниці та встановити екологічно-оптимальну чисельність виду в конкретному лісовому масиві (урочищі, лісництві).

Таблиця 1

Поділ на класи бонітету основних біотопів куниці лісової залежно від частоти траплення слідів на 1 км пройденого маршруту (Розточчя)

Клас бонітету	Характеристика біотопу	Середнє число зареєстрованих «свіжих» слідів куниці на 1 км маршруту
I	Пристигаючі, стиглі та перестійні широколистяні і змішані насадження (основні лісоутворюючі породи – дуб, бук, сосна) зі значним ступенем захаращеності	5,1
II	Пристигаючі, стиглі та перестійні широколистяні і змішані насадження, ступінь захаращеності низький або відсутній	2,3
III	Пристигаючі, стиглі та перестійні соснові насадження (монокультури)	1,4
II	Середньовікові листяні та змішані насадження зі значною участю осики і ялини	2,2
III	Середньовікові листяні та змішані насадження (осика і ялина відсутні або їхня частка є незначною)	1,5
IV	Середньовікові соснові насадження (монокультури)	0,8
IV	Усі молоді насадження, старші 10 років (молодняки II групи)	0,9
V	Усі молоді насадження до 10 років (молодняки I групи)	0,2

Сховища. Надзвичайно важливим екологічним чинником, що визначає якість біотопів для куниці лісової, є наявність відповідних сховищ, у яких звір влаштовує тимчасові

та виводкові лігвища. За весь період досліджень у регіоні Розточчя виявлено 36 сховищ куниці лісової, з яких 6 були виводковими і 30 тимчасовими. Більшість сховищ виявлено в осінньо-зимовий і ранньовесняний періоди року. Усі виводкові сховища містилися в дуплах старих дерев на висоті від 2,5 до 11 м. Основні породи дерев, у яких куниці влаштовують виводкові кубла – дуб (50%), бук (30%) і липа (20%). Спектр тимчасових сховищ куниці виявився набагато ширшим. Тимчасові сховища за типом розміщення поділяються на верхові та низові. До верхових віднесено ті, які містяться на висоті більше 1 м над поверхнею землі. Це у більшості дупла в старих деревах і гайна білок. Низовими вважаються сховища, які влаштовані безпосередньо на землі: під купами дров, хмизу, гілок, під поваленими деревами (вітровалом), у прикореневих дуплах, а також тих, що лежать нижче 1 м над землею. Таким чином, із усієї кількості знайдених тимчасових сховищ куниці – 18 (60%) були верховими, тобто містилися на деревах, а 12 (40%) – низовими (рис. 1). Із верхових сховищ: 11 знайдено в дуплах дерев, 1 – в розщілині дерева, 5 – в білячих гайнах, 1 – у гнізді хижого птаха. Із низових лише 3 знайдено в прикореневих дуплах, інші 9 – в купах дров, хмизу і під поваленими деревами (вітровалом). Усі виводкові та переважна більшість (67%) тимчасових сховищ зареєстровані в насадженнях старшого віку (рис. 2). Це є ще одним підтвердженням того, що найкращими стаціями для куниці лісової в регіоні Розточчя є старі широколистяні та змішані ліси.

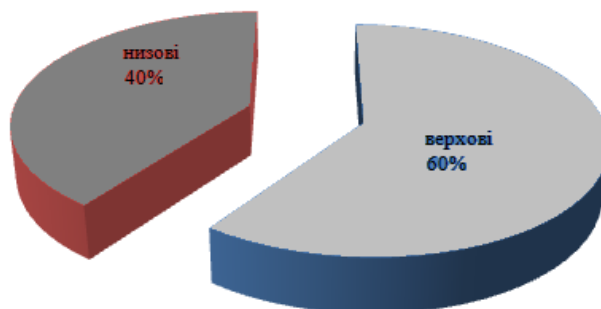

Рис. 1. Розподіл сховищ куниці лісової за типом розміщення на території Розточчя.

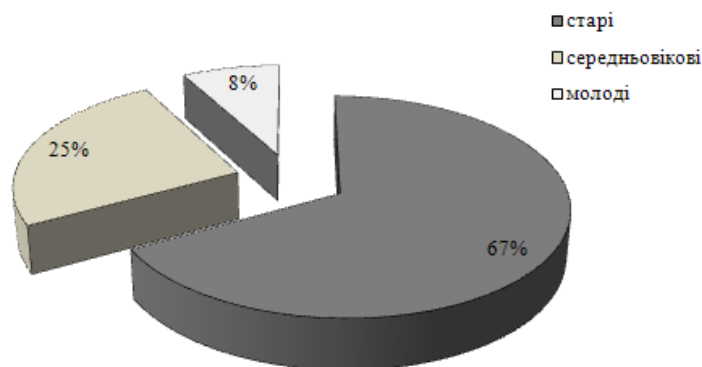

Рис. 2. Розподіл сховищ куниці лісової в різних за віком лісових насадженнях на території Розточчя

Живлення. За результатами проведених досліджень з'ясовано, що характер живлення куниці лісової суттєво відрізняється залежно від сезонів року, а основу раціону становить невелика група кормів (табл. 2). Наприклад, із кормів тваринного походження пере-

важають мишоподібні гризуни (нориці та миші), горобцеподібні й дятлоподібні птахи, а також комахи (жуки і перетинчастокрилі). Серед рослинних кормів у зразках переважають ягоди ожини (*Rubus nessensis*) і черешні (*Cerasus avium*). В окремі роки досить вагому частку раціону лісової куниці становлять плоди горобини (*Sorbus aucuparia*) і насіння дерев: дуба (*Quercus robur*) і бука (*Fagus sylvatica*). У зимових пробах переважають залишки мишоподібних (46,6%), друге місце посідають рослинні корми – насіння дерев, горобина і яблуня (*Malus silvestris*) (22,2%). Значно менша частка належить птахам (12,5%). Натомість, у літній і осінній сезони року більшу частку раціону куниці становлять корми рослинного походження. У весняних пробах відсоток рослинних кормів був найменшим. Проте саме навесні куниця частіше ніж в інші пори року споживає птахів (18,3%) і комах (12,0%). Птахів у більшості випадків куниця поїдає у період гніздування та вигодовування пташенят – з третьої декади квітня по липень. Найчастіше залишки птахів траплялися у зразках, знайдених у травні-червні – до початку дозрівання плодів черешні. Із комах у екскрементах найчастіше траплялися рештки жука гнойовика (*Geotrupes stercorarius*) і лісових ос (*Dolichovespula sylvestris*). У роки хорошого врожаю черешні куниця на певний період майже цілком переходить на цей корм. Слід особливо відзначити, що до важливих рослинних кормів лісової куниці регіону Розточчя належить ожина. Серед рослинних кормів частка ожини є найбільшою (23,9%). Плоди ожини, як і черешні, в досліджуваному регіоні поїдаються куницею дуже добре. Наприклад, у серпні 2008 р. близько 80% досліджених проб майже цілком склалися із залишків (кісточок) плодів ожини. При цьому важливо, що В.І. Абеленцев, Н.А. Полушина і К.А. Татаринів [1, 12, 20], які досліджували екологію куниці в Україні, у своїх роботах навіть не згадують про цей вид корму. Немає згадки про ожину і в колективній монографії «Соболь, куниці, харза» [16]. Це свідчить про те, що живлення куниці лісової у теплий період року вивчено ще недостатньо.

До основних літніх кормів можна віднести чорницю (*Vaccinium myrtillus*) (5,5%). Але відразу слід зауважити, що чорниця на Розточчі поширена далеко не скрізь і важливим компонентом живлення виступає лише у тих урочищах, де є достатня її кількість. Горобина має істотне значення у живленні звіра тільки в урожайні роки (9,3%). В окремих урочищах вагоме значення в осінньому і ранньо-зимовому раціоні куниці відіграють плоди яблуні лісової. Частка інших плодово-ягідних рослин: суниці (*Fragria vesca*), черемхи (*Padus avium*), бузини (*Sambucus nigra*) у літньо-осінній період становить незначний відсоток. Малину за весь період досліджень виявлено лише у двох зразках, що свідчить про другорядність цього виду корму для куниці.

Найбільшою різноманітністю кормів серед сезонів року відзначається кінець літа і початок осені. Характерною ознакою живлення в осінній період є розширення спектра рослинних кормів за рахунок насіння дерев і кущів. Особливо вагому частку займає насіння бука і дуба (жолуді). У жовтні помітно зростає частка дрібних ссавців, натомість рослинних кормів зменшується. Із настанням снігового періоду спектр компонентів живлення куниці лісової зменшується і в зразках переважають нориці та миші. Поряд із мишоподібними гризунами трапляються мідичі (*Sorex*) і кріт (*Talpa europaea*). Взимку за слідами життєдіяльності на снігу досить часто спостерігали поїдання куницею промерзлих плодів дикої яблуні.

Аналізуючи живлення куниці лісової, слід відзначити, що хвоя ялини (*Picea abies*) і листя осок (*Carex*) трапляються майже в усі сезони року, крім літнього. Найбільший відсоток (0,6%) ялинової хвої зафіксований у зимових екскрементах, а листя осок – у весняних і осінніх.

Таблиця 2

Вид корму	Живлення куниці лісової на Розточчі (%)			
	Весна n=84	Літо n=96	Осінь n=109	Зима n=68
Ссавці – Mammalia	54,2	11,4	23,2	61,1
Нориці – <i>Clethrionomus (Microtus)</i>	22,5	7,1	12,0	30,4
Миші – <i>Murinae</i>	14,1	3,0	8,2	16,2
Вовчки – <i>Muscardinidae</i>	2,6	–	1,2	3,1
Білка звичайна – <i>Sciurus vulgaris</i>	4,5	1,3	0,8	4,0
Їжак білочеревий – <i>Erinaceus roumanicus</i>	2,0	–	–	–
Мідиці – <i>Sorex</i>	1,8	–	–	2,1
Кріт звичайний – <i>Talpa europaea</i>	3,3	–	–	3,2
Заєць сірий – <i>Lepus europaeus</i>	1,4	–	–	0,7
Падлина козулі – <i>Capreolus capreolus</i>	2,0	–	1,0	1,4
Птахи – Aves	18,3	13,7	8,5	12,5
Горобцеподібні – <i>Passeriformes</i>	15,0	13,7	4,0	4,8
Дятлоподібні – <i>Piciformes</i>	1,2	–	2,5	4,2
Слуква – <i>Scolopax rusticola</i>	0,8	–	1,0	–
Сова сіра – <i>Strix aluco</i>	0,4	–	–	–
Курка свійська – <i>Gallus domestica</i>	0,9	–	–	–
Яйця птахів	0,4	–	–	3,5
Плазуни – Reptilia	0,8	2,6	1,1	–
Ящірки – <i>Lacertidae</i>	0,8	2,1	1,1	–
Змії – <i>Colubridae</i>	–	0,5	–	–
Земноводні – Amphibia	–	–	–	1,4
Жаби – <i>Ranidae</i>	–	–	–	1,4
Безхребетні – Invertebrata	12,0	11,6	9,7	2,8
Черв дощовий – <i>Lumbricus terrestris</i>	–	0,4	1,1	–
Жуки – <i>Coleoptera</i>	11,5	8,3	5,2	2,8
Перетинчастокрилі – <i>Himenoptera</i>	0,5	2,9	3,4	–
Рослини	4,7	60,7	57,5	22,2
Опеньок осінній – <i>Almillaria mellea</i>	–	–	1,8	–
Яблуна лісова (плоди) – <i>Malus silvestris</i>	1,2	–	7,3	1,8
Груша звичайна (плоди) – <i>Pyrus communis</i>	–	–	1,1	–
Черешня (плоди) – <i>Cerasus avium</i>	–	21,2	–	–
Черемха (плоди) – <i>Prunus padus</i>	–	2,2	–	–
Шипшина собача (плоди) – <i>Rosa canina</i>	–	–	1,8	–
Бузина чорна (плоди) – <i>Sambucus nigra</i>	–	1,8	0,6	–
Горобина (плоди) – <i>Sorbus aucuparia</i>	–	–	9,3	4,5
Ожина (плоди) – <i>Rubus nessensis</i>	–	23,9	10,4	–
Малина (плоди) – <i>Rubus idaeus</i>	–	2,1	–	–
Суниця лісова (плоди) – <i>Fragaria vesca</i>	–	3,0	–	–
Чорниця (плоди) – <i>Vaccinium myrtillus</i>	–	5,5	–	–
Бук лісовий (насіння) – <i>Fagus silvatica</i>	0,5	–	7,6	4,3
Дуб звичайний (жолуді) – <i>Quercus robur</i>	–	–	8,2	6,2
Гراب звичайний (насіння) – <i>Carpinus betulus</i>	–	–	1,1	1,7
Ліщина (насіння) – <i>Corylus avellana</i>	–	–	2,2	–
Ялина (хвоя) – <i>Picea abies</i>	0,5	–	0,3	0,6
Осока волосиста (листя) – <i>Carex pilosa</i>	1,0	–	0,9	0,7
Невизначені рослини	1,5	1,0	4,9	2,4

Білка (*Sciurus vulgaris*), яку раніше відносили до основних кормів куниці лісової, насправді ж займає незначний відсоток у її живленні. Інтенсивне переслідування куницею білки спостерігали у багатосніжні періоди зими, особливо коли після відлиги верхній шар снігу замерзає (утворюється кірка) і коли звірові важко здобувати дрібних ссавців. Хутро зайця сірого (*Lepus europaea*) виявлено лише у двох зразках. У зимових зразках досить часто трапляється шкаралупа яєць птахів. Звір, ймовірно, приховує їх про запас ще з весни і літа, а взимку відшукує і поїдає. Жаби (*Ranidae*) – вимушений корм куниці, тому вона поїдає їх лише взимку при недостатній кількості основних кормів. У більшості звір викопує їх з-під прогнилих вітровальних дерев, що встановлено за слідами. При цьому слід відзначити, що лісова куниця ніколи не з'їдає жабу цілком, а залишає від жертви внутрішні органи.

Підсумовуючи вищенаведені матеріали, можна зробити висновок, що куниця лісова є достатньо екологічно-пластичним видом, який використовує широкий спектр лісових біотопів. Проте за своєю якістю вони нерівноцінні та поділяються на п'ять класів бонітету. До найвищого класу належать старі листяні та змішані насадження з наявністю значної кількості вітровалу. Такі біотопи найбільшою мірою відповідають екологічним умовам для виду, оскільки тут зосереджена найбільша кількість сховищ, а у зимовий період спостерігається висока чисельність мишоподібних гризунів. У лісових масивах з переважанням таких біотопів відзначається найвища чисельність (щільність населення) цього звіра.

Склад кормових компонентів куниці лісової в умовах регіону Розточчя характеризується значною різноманітністю і мінливістю по сезонах року. З'ясовано, що основу раціону живлення у зимовий і весняний періоди становлять дрібні ссавці, а влітку і восени лісові ягоди, фрукти й насіння дерев. Особливе місце в літній сезон у живленні куниці належить плодам черешні й ожини. І оскільки в теплий період року набір кормів є достатньо широким і легкодоступним для цих звірів, то оцінку якості біотопів слід проводити за наявністю і доступністю кормів у найкритичніший для звіра зимовий сезон.

Отже, основними чинниками, які визначають щільність населення лісової куниці на одиницю площі лісових біотопів, є наявність відповідних сховищ і доступність кормів у зимовий період, що напряму залежить від площі старих насаджень і ступеня їх захарашеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абеленцев В. І.* Куницеви // Фауна України. К.: Вид-во АН УРСР, 1968. Т. 1. Вип. 3. 279 с.
2. *Абеленцев В. І.* Лесная куница. Украина и Молдавия // *Соболь, куницы, харза*. М.: Наука, 1973. С. 186–192.
3. *Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Соловій І. П.* та ін. Облік диких тварин (практичні рекомендації). Львів: Вільна Україна, 1989. С. 8–12.
4. *Вейнберг П. І.* К питанию куниц на Центральном Кавказе // Тез. Докл. IV съезда Всесоюз. териолог. об-ва. М., 1986. Т. 3. С. 87–88.
5. *Грибова З. А.* Питание лесной куницы в Вологодской области // Тр. Всесоюз. НИИ животного сырья и пушнины. М., 1958. Вып. 17. С. 70–79.
6. *Граков Н. Н.* Лесная куница. М.: Наука, 1981. 110 с.
7. *Данилов Д. Н., Русанов Я. С.* Основы охотустройства. М.: Лесная пр-сть, 1966. 332 с.
8. *Данилов П. И., Туманов И. Л.* Куньи Северо-Запада СССР. Л.: Наука, 1976. 256 с.
9. *Коротаев Г. П.* Некоторые материалы по экологии и состоянию популяции лесной куницы в Жигулевском заповеднике // Проблемы охраны генофонда и управления экосистемами в заповедниках лесной зоны: тез. докл. Всесоюз. совещ. М., 1986. Ч. 2. С. 114–116.

10. *Михеев А. В.* Сравнительная характеристика питания куниц рода *Martes* в лесных экосистемах степной зоны Украины // Вестн. зоологии. 2002. Т. 36. № 3. С. 45–54.
11. *Рябов Л. С.* Каменная и лесная куницы в Воронежской области // Бюл. МОИП. Отд. биол. 1976. № 81. Вып. 4. С. 24–37.
12. *Полушина Н. А.* Экология, распространение и народнохозяйственное значение семейства куньих западных областей УССР: автореф. дис. ... канд. биол. наук: 097. Львов, 1955. 14 с.
13. *Природа Украинской ССР. Растительный мир.* К.: Наук. думка, 1985. 208 с.
14. *Роженко М. В.* Хижі ссавці Північно-Західного Причорномор'я (фауна, динаміка чисельності та морфологія): дис. ... канд. біол. наук: 03.00.08. К., 2006. 209 с.
15. *Ружіленко Н. С.* Методика обліку та вивчення структури популяції хижих ссавців за слідами (родина Mustelidae) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2002. Вип. 30. С. 35–41
16. *Соболь, куницы, харза: Размещение запасов, экология, использование и охрана.* М.: Наука, 1973. 240 с.
17. *Сидорович В. Е.* Норки, выдра, ласка и другие куньи. Минск: Урожай, 1995. 190 с.
18. *Стельмах С. М.* Поширення і територіальний розподіл лісової та кам'яної куниць на Розточчі // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Яремче, 2005). С. 203–204.
19. *Стельмах С. М.* Куниця лісова в Україні: стан та перспективи використання ресурсів // Наук. вісн. НЛТУ України. 2011. Вип. 21.8. С. 52–57.
20. *Татаринов К. А.* Звірі західних областей України. К.: Вид-во АН УРСР, 1956. 188 с.
21. *Теплов В. П.* Учет животных на постоянных маршрутах // Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных. М., 1952. С. 255–259.
22. *Формозов А. Н.* Спутник следопыта. М.: МОИП, 1952. 360 с.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.12

доопрацьована 29.11.12

прийнята до друку 06.12.12

BIOTOPES, REFUGES AND FOOD OF PINE MARTEN (*MARTES MARTES* L.) ON ROZTOCHYA (LVIV REGION)

S. Stelmakh

*Yavorivskiy National Park
23, Zelena St., Ivano-Frankovo,
Yavorivskiy District, Lviv Region 81070, Ukraine
e-mail: stelsm@meta.ua*

The investigated of biotopes, refuges and food pine martens in the region Roztochya. The best marten habitats are old broadleaf and mixed forests with a lot of wind fallen trees. These habitats have the best protective and feeding conditions in winter – the most critical period for the animal. Most refuges animals found in old forests. Winter and spring in the diets of martens dominate animal food. In the summer and autumn of animal eats plant foods.

Keywords: biotopes, food, pine marten, forest, refuges.

**БИОТОПЫ, УБЕЖИЩА И ПИТАНИЕ КУНИЦЫ ЛЕСНОЙ
(*MARTES MARTES L.*) НА РАСТОЧЬЕ (ЛЬВОВСКАЯ ОБЛАСТЬ)**

С. Стельмах

*Яворовский национальный природный парк
ул. Зеленая, 23, пгт Ивано-Франковое,
Яворовский р-н, Львовская обл. 81070, Украина
e-mail: stelsm@meta.ua*

Представлена характеристика основных биотопов, убежищ и объектов питания куницы лесной в регионе Расточья. Установлено, что наилучшими биотопами для данного вида являются старые широколиственные и смешанные лесные насаждения с большим количеством валежника, поскольку они характеризуются наилучшими защитными и кормовыми условиями в наиболее критический для зверя период года – зиму. Большинство убежищ куницы обнаружено в лесах старшего возраста. Зимой и весной в питании вида преобладают корма животного происхождения. В летний и осенний сезоны года зверь предпочитает растительные корма.

Ключевые слова: биотопы, питание, куница лесная, лесные насаждения, убежища.